

بررسی تطبیقی حق نام گذاری کودک در اسلام و حقوق بین الملل

نگارنده: ابراهیم حبیبی^۱

چکیده

کودک به عنوان یکی از ارکان اساسی جامعه انسانی، دارای حقوق بنیادینی است که شریعت اسلامی و حقوق بین الملل هر دو بر حمایت از آن تأکید دارند. یکی از مهم ترین این حقوق، حق نام گذاری کودک است که نقش مهمی در شکل گیری هویت فردی، اجتماعی و حقوقی او ایفا می کند. مسئله این تحقیق آن است که نام گذاری کودک، به عنوان یک حق بنیادین، در نظام های حقوقی مختلف با تفاوت ها و ابهام هایی در تعریف، مبانی و شیوه های حمایت همراه است؛ به گونه ای که رویکرد شریعت اسلامی و حقوق بین الملل در این زمینه در برخی موارد همسو و در برخی موارد متفاوت می باشد. پرسش اساسی تحقیق این است که کودک چگونه می تواند در چارچوب شریعت اسلامی و حقوق بین الملل از حق نام گذاری بهره مند شود. هدف تحقیق، بررسی تطبیقی حق نام گذاری کودک در شریعت اسلامی و حقوق بین الملل می باشد. روش تحقیق، تحلیلی-توصیفی بوده و بر مطالعه منابع اسلامی و حقوق بین المللی استوار است. یافته های تحقیق نشان می دهد که هر دو نظام حقوقی، حق نام گذاری کودک را به عنوان یکی از حقوق اساسی وی به رسمیت شناخته و بر ضرورت حمایت از آن تأکید دارند. با این حال، در شریعت اسلامی، نام گذاری افزون بر جنبه حقوقی، دارای ابعاد اخلاقی، دینی و تربیتی است و انتخاب نام نیک، به عنوان حق کودک و وظیفه والدین، اهمیت ویژه ای دارد؛ در حالی که حقوق بین الملل بیشتر بر جنبه های هویتی، ثبت تولد و پیشگیری از بی هویتی تمرکز دارد. در نتیجه، هر چند رویکردها متفاوت است، اما هر دو نظام در اصل حمایت از حق نام گذاری کودک اشتراک دارند.

واژه گان کلیدی: اسلام، حق، حقوق بین الملل، کودک، نام گذاری.

^۱ آمر مرکز تحقیقات علمی پوهنتون هریوا.

A Comparative Study of the Right to Name a Child in Islam and International Law

Author: Abraham Habibi^{}*

Abstract

A child, as a fundamental pillar of human society, possesses basic rights that are emphasized by both Islamic Sharia and international law. One of the most important of these rights is the right to a name, which plays a crucial role in shaping the child's personal, social, and legal identity. The issue addressed in this study is that the right to name a child, as a fundamental right, involves differences and ambiguities in definition, foundations, and methods of protection across legal systems; thus, the approaches of Islamic Sharia and international law are sometimes aligned and sometimes divergent. The main research question is how a child can benefit from the right to a name within the frameworks of Islamic Sharia and international law. The aim of the study is to conduct a comparative examination of the child's right to a name in both systems. The research method is analytical-descriptive, based on the study of Islamic sources and international legal documents. Findings show that both systems recognize the child's right to a name as a fundamental right and emphasize the need to protect it. In Islamic Sharia, naming goes beyond the legal dimension and includes moral, religious, and educational aspects, with selecting a good name being a right of the child and a duty of the parents. In contrast, international law emphasizes legal identity, birth registration, and the prevention of statelessness. Despite differences in approach, both systems share a common commitment to recognizing and protecting the child's right to a name.

Keywords: Islam, Right, International Law, Child, Naming.

Received: ۲۰۲۶/۰۱/۰۲

Published: ۲۰۲۶/۰۳/۰۱

Number of Pages:

Hariwa University (Research and Scientific Journal)

^{*} Head of Scientific Research center, Hariwa University.
Email: habibiabraham567@gmail.com

۱. مقدمه

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين، نبينا محمد و على آله وأصحابه أجمعين.

با وجود آن که در هر دو نظام حقوقی اسلامی و بین‌المللی، کودک از حقوق بنیادینی همچون حق حیات، سلامت، تعلیم و تربیت و نیز حق نام‌گذاری برخوردار است، اما همچنان روشن نیست که این حق در هر نظام چگونه تعریف، حمایت و اجرا می‌شود. از یک‌سو، متون و منابع اسلامی معیارهای خاصی برای انتخاب نام مناسب برای کودک ارائه می‌دهند و از سوی دیگر، اسناد بین‌المللی حقوق کودک بر هویت فردی و اجتماعی او تأکید می‌کنند. مسئله اصلی اینجاست که نبود یک بررسی تطبیقی دقیق باعث شده است تفاوت‌ها و نقاط اشتراک این دو دیدگاه به‌طور شفاف مشخص نشود و در نتیجه، در برخی موارد اجرای صحیح حق نام‌گذاری با ابهام یا تعارض مواجه گردد. این تحقیق در صدد آن است که با تحلیل تطبیقی مقررات اسلامی و استانداردهای بین‌المللی، حدود و ثغور این حق را روشن سازد و با شناسایی چالش‌ها و هم‌پوشانی‌ها، زمینه را برای فهم بهتر و اجرای منسجم‌تر حق نام‌گذاری کودک فراهم کند.

سؤالی که مطرح می‌گردد این است که کودک چگونه می‌تواند در پرتو دو نظام حقوقی اسلام و حقوق بین‌الملل از حق نام‌گذاری برخوردار شود و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان این دو نظام وجود دارد. این پرسش کلیدی در پی آن است که روشن سازد هر یک از این نظام‌ها چه جایگاهی برای حق نام در نظر گرفته‌اند و چگونه آن را در راستای حفظ هویت و کرامت کودک تضمین می‌کنند.

هدف این تحقیق آن است که با روی‌کردی مقایسه‌ای، حق نام‌گذاری کودک را در دو نظام حقوقی اسلام و حقوق بین‌الملل به‌طور دقیق بررسی کند. برای تحقق این هدف، ابتدا حق نام‌گذاری کودک در نظام حقوقی اسلام مورد تحلیل قرار می‌گیرد تا معیارها، الزامات و اهداف دین اسلام درباره انتخاب نام روشن شود. سپس نحوه شناسایی و حمایت از این حق در نظام حقوق بین‌الملل، به‌ویژه در اسناد معتبر حقوق کودک، مطالعه می‌شود تا جایگاه هویتی و حقوقی نام در عرصه بین‌المللی مشخص گردد. در نهایت، با شناسایی نقاط اشتراک و تمایز میان دو نظام، تلاش می‌شود

تصویری جامع از وضعیت تطبیقی این حق ارائه شده و ابعاد همسویی و تعارض‌های احتمالی تبیین گردد.

روش این تحقیق، توصیفی-تحلیلی است. در بخش توصیفی، داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند؛ بدین معنا که اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعه منابع مکتوب همچون کتاب‌ها، مقالات علمی، اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق کودک و نیز متون دینی، منابع فقهی و آثار حقوقی استخراج گردیده است. در مرحله تحلیلی، این داده‌ها با رویکردی تطبیقی بررسی شده و کوشش شده است تا از طریق تحلیل مبانی و مقررات موجود، جایگاه حق نام‌گذاری در دو نظام حقوقی به صورت علمی و منسجم تبیین شود.

۲. مبانی نظری

۲-۱. مفهوم حق

واژه‌ی «حق» در زبان عربی به معنای سخن درست و یقین پس از شک آمده است. ابن‌منظور در *لسان‌العرب*، حق را سخن راست و امر ثابت معنا کرده است (ابن‌منظور، ۷۱۱ هـ.ق، ۶۸/۱). هم‌چنین جرجانی در *التعریفات* می‌نویسد: حق در لغت به معنای ثبوتی است که دلیلی بر انکار آن وجود ندارد و در معانی صدق و صواب به کار می‌رود. حقیقت نیز چیزی است ثابت، قطعی و یقینی و نامی است برای آن‌چه در جای خود استقرار یافته باشد (جرجانی، ۱۹۸۷م، ص ۱۱۲). از دیدگاه فقهی، فقهای قدیم به تعریف اصطلاحی حق توجه چندانی نکرده‌اند؛ زیرا آن را مفهومی روشن و بدیهی می‌دانستند که نیازی به تعریف ندارد. با این حال، در آثار فقهی، حق به یک معنا محدود نشده و در زمینه‌های مختلف، معانی گوناگونی از آن ارائه گردیده است (غریبه، ۱۳۹۹، ص ۵۰). در میان فقهای معاصر، تلاش بیشتری برای تبیین مفهوم حق صورت گرفته است. به‌عنوان نمونه، مصطفی زرقاء حق را چنین تعریف می‌کند: حق، نوعی اختصاص بازدارنده است که به‌موجب آن، نوعی سلطه یا تکلیف برای شخص به رسمیت شناخته می‌شود (زرقاء، ۱۹۶۸م، ۹/۳).

۲-۲. مفهوم نام‌گذاری

در زبان عربی، واژه‌ی نام به صورت «الاسم» به کار می‌رود و به معنای چیزی است که بدان انسان یا شیء شناخته می‌شود و بر او دلالت دارد (انیس، ۱۳۸۲، ۱۸۲/).

ابن قیم در تعریف نام‌گذاری بیان داشته است که حقیقت نام‌گذاری همان تعریف و شناسایی شیء یا شخص نام‌گذاری شده است؛ به عبارت دیگر، ذات نام‌گذاری در معرفی و شناساندن فرد نهفته است (ابن قیم، ۱۴۴۰، ص ۱۶۲).

۲-۳. مفهوم کودک

کودک به معنی کوچک، صغیر، طفل یا بچه، خواه پسر باشد یا دختر، فرزندی است که به حد بلوغ نرسیده باشد (دهخدا، ۱۳۷۳، ۱۲۳/۳).

در فرهنگ عمید نیز کودک به معنای بچه، پسر یا دختر خردسال آمده است (عمید، ۱۳۷۲، ۱۲۳۴/۳).

کودک در اصطلاح فقهی به کسی اطلاق می‌شود که هنوز به سن بلوغ نرسیده باشد؛ اما تعیین سن بلوغ در دیدگاه فقها متفاوت است. در مذهب حنفی، پسر در هجده سالگی و دختر در هفده سالگی به بلوغ می‌رسد (کاسانی، ۱۳۲۸ هـ.ش، ۱۷۲/۷). گرچه امام مالک با استناد به حدیث پیامبر - صلی الله علیه وسلم - «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ، عَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ» سن بلوغ را تعیین نکرده‌اند و فرموده‌اند: «وَأَثْبَاتُ الْبُلُوغِ بغيرِهِ يُخَالِفُ الْخَبَرَ»، یعنی اثبات سن بلوغ مخالف خبر و حدیث است، ولی اصحاب و پیروان ایشان سن هفده یا هجده سالگی را بیان داشته‌اند: «وَقَالَ أَصْحَابُهُ: سَبْعَ عَشْرَةَ، أَوْ ثَمَانِيَةَ عَشْرَةَ» (ابن قدامه، ۱۹۸۶، ۳۳۶/۴).

در مذهب شافعی، سن بلوغ پانزده سال ذکر شده است: «بِاسْتِكْمَالِ الْخَامِسَةِ عَشْرَةَ مِنَ الْعَمْرِ، بِالسَّنِينَ الْقَمَرِيَّةِ، إِذَا لَمْ يَحْصُلِ الْإِحْتِلَامُ أَوْ الْحَيْضُ»؛ یعنی تمام شدن پانزده سال قمری، در صورتی که احتلام یا حیض رخ نداده باشد (الخین، ۱۴۱۳، ۷۹/۱).

هم چنین مذهب حنبلی، همانند مذهب شافعی، سن بلوغ را پانزده سالگی بیان کرده است (ابن قدامه، ۱۹۸۶، ۳۳۶/۴).

در کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد (۱۹۸۹م)، ماده اول، کودک چنین تعریف شده است: انسانی که هنوز سن هجده سال را تکمیل نکرده باشد، مگر آن که طبق قوانین جاری در کشورهای مربوطه، سن بلوغ زودتر تعیین شده باشد (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹: ماده اول). هم چنین در پیمان نامه جهانی حقوق کودک، هر انسانی که هنوز سن هجده سال را تکمیل نکرده باشد، کودک معرفی شده است: «از نظر این پیمان نامه، منظور از کودک هر انسان زیر سن هجده سال است، مگر آن که طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن کمتری تعیین شده باشد» (پیمان نامه جهانی حقوق کودک، ۱۹۸۹م: ص ۱۱، ماده اول).

۳. حق نام گذاری کودک در اسلام

در قرآن کریم، آیه ای که به طور مستقیم دستور به نام گذاری کودکان داده باشد وجود ندارد؛ اما در برخی آیات به نام گذاری پیش از تولد اشاره شده است. از جمله می توان به سوره مریم، آیه ۷ (نام گذاری حضرت یحیی)، سوره آل عمران، آیه ۴۵ (نام گذاری حضرت عیسی) و سوره هود، آیه ۷۱ (نام گذاری حضرت اسحاق) اشاره کرد. این آیات نشان می دهد که انتخاب نام برای فرزند امری مهم و دارای ارزش الهی است و حتی در برخی موارد، پیش از تولد انجام شده است.

در احادیث متعددی به مشروعیت نام گذاری کودک اشاره شده است. بر اساس این روایات، کودک از همان اوایل زندگی خود باید دارای نام باشد:

«كُلُّ غُلَامٍ رَهِينٌ بِعَقِيقَتِهِ تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيَحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى» (نسائی، بی تا، ۴۲۲۰/۱۶۶/۷).

هر بچه ای در گرو عقیقه اش است که روز هفتم برایش ذبح می شود و در آن روز نام گذاری شده و سرش را می تراشند.

جایز است که انسان فرزند تازه متولد شده ی خود را به هر نامی که می خواهد نام گذاری کند. اصل در این مورد، جایز و پسندیده بودن آن است، مگر نام هایی که مکروه یا حرام باشند؛ بنابراین، مسلمان باید برای نوزاد خود، چه پسر و چه دختر، نام نیکو انتخاب کند (افنا، ۱۷۵).

۱-۳. انتخاب نام نیک برای کودکان

یکی از حقوق کودک در اسلام، انتخاب نام نیکو برای وی است. پیامبر اکرم - صلی‌الله‌علیه‌وسلم - والدین را به انتخاب نام‌های نیک برای فرزندان خود توصیه کرده‌اند؛ زیرا انسان‌ها در روز قیامت با نام‌ها و نام‌های پدرانشان مورد خطاب قرار می‌گیرند:

«إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ، فَاحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ» (سجستانی، ۱۴۱۸، ۴۹۴۸/۱۴۹/۵).

روز قیامت شما را با نام‌های خود و پدرانتان صدا می‌زنند، پس نام‌های نیک برگزینید. به روایت صحیح مسلم، پیامبر اکرم - صلی‌الله‌علیه‌وسلم - بهترین نام‌ها را عبدالله و عبدالرحمن معرفی کرده و فرموده‌اند:

«إِنَّ أَحَبَّ أَسْمَائِكُمْ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (نيسابوری، ۱۴۳۳، ۶/۱۶۹/۲۱۳۲).

محبوب‌ترین نام‌های شما نزد خداوند عزوجل، عبدالله و عبدالرحمن است.

در روایت ابوداود آمده است که برای فرزندان خویش بهترین نام‌ها را انتخاب کنید که از جمله عبدالله و عبدالرحمن است و درست‌ترین آن‌ها حارث و همام معرفی شده است:

«تَسْمَوُا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَأَصْدَقُهَا حَارِثٌ وَهَمَامٌ، وَأَقْبَحُهَا حَرْبٌ وَمُرَّةٌ» (سجستانی، ۱۴۱۸، ۴۹۵۰/۱۴۹/۵).

نام‌های انبیا را بر فرزندان‌تان بگذارید و محبوب‌ترین نام‌ها نزد خدا عبدالله و عبدالرحمن است و درست‌ترین نام‌ها حارث (کوشنده) و همام (بلندهمت) و زشت‌ترین نام‌ها حرب (جنگ) و مرّه (تلخ) است.

۲-۳. نام‌گذاری کودک به نام‌های خداوند متعالی

مستحب است که فرزند به یکی از نام‌های نیکوی خداوند عزوجل، مانند عبدالعزیز و عبدالملک، نام‌گذاری شود (ناصح، ۱۴۵/۱). چنان‌که خداوند - جلّ جلاله - دارای نام‌های نیکو است:

«لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى» (طه: ۸).

او خداست و جز او معبودی نیست و او دارای نام‌های نیکوست.

۳-۳. نام گذاری به نام پیامبران

برای والدین جایز است که فرزندان خود را به نام پیامبران نام گذاری کنند. در این باره از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - روایت شده است:

«تَسَمُّوْا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ...» (سجستانی، ۵/۱۴۹/۴۹۵۰).

چنان که رسول اکرم - صلی الله علیه وسلم - نام یکی از فرزندان خویش را ابراهیم گذاشت که نام یکی از پیامبران الهی است.

در صحیح بخاری آمده است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمودند:

«تَسَمُّوْا بِأَسْمِیْ وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْیَتِیْ» (بخاری، ۱۹۶۱، ۴/۱۸۶/۳۵۳۸).

به نام من نام گذاری کنید، اما به کنیه من نامیده نشوید.

در روایتی دیگر آمده است:

«تَسَمُّوْا بِأَسْمِیْ وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْیَتِیْ، فَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ» (نیسابوری، ۱۴۳۳، ۶/۲۱۳۳).

اشکالی ندارد نام مرا برای فرزندانان برگزینید، اما کنیه مرا انتخاب نکنید؛ زیرا من تقسیم کننده‌ام.

نام‌های پیامبران - علیهم السلام - مانند: آدم، نوح، هود، یونس، سلیمان، شعیب، ادریس، اسماعیل، ابراهیم، طه، الیاس، یسع، موسی، عیسی و محمد - صلی الله علیه وسلم - و دیگر پیامبرانی که نام‌هایشان در قرآن ذکر شده یا نشده است، بر اساس احادیث یادشده، می‌تواند برای فرزندان انتخاب شود.

۳-۴. نام‌های ناپسند

بر اساس احادیث نبوی و فقه اسلامی، برای والدین جایز نیست برخی نام‌ها را برای فرزندان خود انتخاب کنند و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از انتخاب آن‌ها منع کرده است.

نام گذاری فرزندان به نام‌های فرعونیان و طاغوتیان، مانند فرعون، هامان و قارون، مکروه است. هم چنین نام‌هایی که معنای ناخوشایند دارند، مانند جنگ، تلخی، سگ و مانند آن، مکروه دانسته شده است (وزاره الأوقاف والشؤون الإسلامية، ۱۴۲۷، ۱۱/۳۳۷).

بسیار ناپسند است که کسی را «سیدالناس»، «قاضی‌القضات» یا «حاکم‌الحاکمین» بنامند؛ زیرا این عناوین دروغ‌آمیز است (زحیلی، بی‌تا، ۲۷۵۳/۴). منظور از این کراهت، اطلاق عناوینی است که اختصاص به خداوند عزوجل دارد (ابن قیم، ۱۴۴۰، ص ۱۳۸).

نامیدن کسی به «ملک‌الاملاک» یا «شاهنشاه» جایز نیست؛ زیرا به معنای پادشاه پادشاهان است و این معنا فقط شایسته خداوند عزوجل است:

«أُعِظُ رَجُلٌ عَلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ... رَجُلٌ كَانَ يُسَمَّى مَلِكَ الْأُمَلَاكِ» (شیبانی، ۱۹۹۸، ۸/۱۳/۵۰۸/۱۷۶).

نام «عبدالنبی» اگر به قصد نام باشد نه به معنای بندگی پیامبر - صلی‌الله‌علیه‌وسلم - نزد برخی مجاز دانسته شده است؛ اما بیشتر علما به دلیل احتمال شرک، به منع آن گرایش دارند (زحیلی، بی‌تا، ۲۷۵۳/۴).

هم‌چنین نام‌گذاری فرزند به نام‌هایی مانند رباح، یسار، نجاج و فلاح مکروه است؛ زیرا پیامبر - صلی‌الله‌علیه‌وسلم - فرمودند:

«لَا تُسَمِّنَ غُلَامَكَ يَسَارًا، وَلَا رِبَاحًا، وَلَا نَجِيحًا، وَلَا أَفْلَحَ» (نيسابوری، ۱۴۳۳، ۶/۱۷۲/۲۱۳۶).

بر والدین واجب است از نام‌هایی که مختص به خداوند سبحان است، مانند احد، صمد، خالق و رازق، اجتناب کنند (وزاره‌الأوقاف والشؤون الإسلامية، ۱۴۲۷، ۱۱/۳۳۷).

هم‌چنین باید از نام‌هایی که دلالت بر عبودیت غیر خدا دارد، مانند عبدالعزی، عبدالکعبه و مانند آن‌ها، پرهیز شود که حرمت این نام‌ها مورد اتفاق علماست (سابق، بی‌تا، ص ۵۶۷).

۳-۵. زمان نام‌گذاری

با توجه به احادیث نبوی نام‌گذاری کودک می‌تواند در روز هفتم باشد از سمره روایت است که رسول خدا فرمودند: «كُلُّ غُلَامٍ رَهْنٌ بِعَقِيْقَتِهِ تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيَحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى». (نيسائی: ۱۴۰۶، ص ۷/۱۶۶ / ۴۲۲۰). هر پسر به عقیقه‌اش گرو است؛ در روز هفتم برای او ذبح انجام می‌شود، سرش تراشیده می‌شود و نام‌گذاری می‌گردد.

۳-۶. حق نام گذاری

این که نام گذاری حق پدر است، نه مادر این چیزی است که بین مردم اختلافی نیست. اگر والدین بر سر نام فرزند اختلاف کنند، نام فرزند به پدر تعلق دارد. این درست مانند آن است که او را به نام پدرش می شناسند نه مادرش، پس گفته می شود: فلانی پسر فلانی است. خداوند متعال می فرماید: ﴿ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (الاحزاب: ۵) آنان (پسرخواندگان) را به پدرشان نسبت دهید، این کار پیش خدا داد گرانه تر است.

۴. حق برخورداری کودک از نام در حقوق بین المللی

حقوق و اسناد بین المللی از جمله مقرراتی هستند که از حقوق کودک در عرصه های مختلف حمایت می کنند و کشورهای عضو را به رعایت و اجرای آن ها ملزم می سازند. یکی از حقوقی که در این اسناد برای کودکان به صراحت به رسمیت شناخته شده، حق داشتن نام است. حقوق بین الملل این حق را جزء حقوق بنیادین کودک دانسته و دولت های عضو را موظف کرده است که شرایط تحقق و احیای این حق را برای همه کودکان فراهم کنند.

حق نام گذاری کودک به طور مستقیم در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ ذکر نشده است، اما مبنای این حق را می توان در اصول کلی این اعلامیه یافت. در این سند بیان شده که هر فرد حق دارد به عنوان شخصی در برابر قانون شناخته شود. ماده ششم اعلامیه تصریح می کند: هر کس حق دارد که شخصیت حقوقی او در همه جا به عنوان یک انسان در برابر قانون شناخته شود. (اعلامیه جهانی حقوق بشر، ۱۹۴۸: ماده ۶).

یکی دیگر از اسناد حقوقی که بر حق کودک تأکید می نماید کنوانسیون حقوق کودک است که در ابعاد مختلف به حمایت از حقوق کودک پرداخته است که از جمله حمایت های آن از حقوق کودک حمایت از حق کودک در داشتن نام می باشد چنانچه ماده هفتم و هشتم این قانون به احقاق این حق پرداخته است. هر کودکی از بدو تولد حق داشتن یک نام را دارد که باید در دفاتر مربوطه ثبت گردد. (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ م: ماده ۷)

حکومت‌های عضو پیمان موظف هستند که حقوق کودک را رعایت کرده و هویت فردی، تابعیت، نام و روابط شناخته‌شده خانوادگی او را مطابق به قانون حفظ نمایند (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ م: ماده ۸).

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر حق کودک در داشتن نام تأکید کرده و تصریح می‌نماید که هر کودک حق دارد نامی داشته باشد و تابعیت خود را کسب کند. (میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ۱۹۶۶: ماده ۲۴).

حق به نام و تابعیت از نخستین حقوقی است که برای کودک در سطح بین‌المللی شناسایی شده است. این حق، پایه و اساس شناسایی هویت حقوقی کودک به شمار می‌آید، زیرا بدون داشتن نام، کودک در نظام اجتماعی و حقوقی قابل‌شناسایی نیست و در نتیجه از بسیاری از حقوق دیگر خود محروم می‌ماند.

۵. مقایسه تطبیقی حق برخورداری کودک از نام در اسلام و حقوق بین‌الملل

اسلام و حقوق بین‌الملل در زمینه حق کودکان به داشتن نام، دارای شباهت‌ها و تفاوت‌های متعددی هستند که در این بخش، به بررسی اشتراکات و تمایزات آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۵-۱. اشتراکات حق برخورداری کودک از نام در اسلام و حقوق بین‌الملل

۵-۱-۱. تأکید برداشتن نام

هر دو نظام شریعت اسلامی و حقوق بین‌المللی حق داشتن نام را برای کودک مسلم دانسته و به رسمیت می‌شناسد.

در آموزه‌های اسلامی بر نام‌گذاری شایسته فرزندان تأکید فراوان شده است. پیامبر اکرم - صلی‌الله علیه و سلم - توصیه کرده‌اند، هنگام انجام عقیقه و تراشیدن موی سر نوزاد، نامی نیکو نیز برای او انتخاب شود. «كُلُّ غُلَامٍ رَهِينٌ بِعَقِيْقَتِهِ تُدْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيَحْلَقُ رَأْسُهُ وَيَسْمَى» (نیسائی، ۱۴۰۶، ۱۶۶/۷، ۴۲۲۰/).

هر بچه‌ای در گرو عقیقه‌اش است که روز هفتم سربریده می‌شود و در آن روز نام‌گذاری شده و سرش را می‌تراشند.

در حقوق بین‌المللی نیز برای اطفال تازه به دنیا آمده گذاشتن نام تأکید شده چنانچه در پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک ۱۹۸۹ ماده هشتم و کنوانسیون ملل متحد در مورد حمایت حقوق اطفال ۱۹۸۹ ماده مادهم هفتم تأکید شده است که کودک باید از نام و هویت شخصی برخوردار باشد. بنابراین، با توجه به روایات اسلامی و مقررات حقوق بین‌الملل، روشن می‌شود که کودک باید از همان ابتدای تولد از حق نام‌گذاری برخوردار باشد و نامی شایسته برای او انتخاب شود.

۲-۱-۵. زمان نام‌گذاری

از دیگر موارد اشتراک میان اسلام و حقوق بین‌الملل در زمینه حق نام‌گذاری کودک، زمان نام‌گذاری است. در هر دو نظام، بر ضرورت داشتن نام برای کودک از همان آغاز تولد تأکید شده است.

در شریعت اسلامی، بر اساس احادیث نبوی، توصیه شده است که نام‌گذاری در روز هفتم تولد انجام گیرد، چنان‌که پیامبر اکرم -صلی‌الله‌علیه وسلم- فرمودند: «كُلُّ غُلَامٍ رَهِينٌ بِعَقِيقَتِهِ تُدْبِجُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُحَلِّقُ رَأْسَهُ وَيُسَمِّي» (نيسائی، ۱۴۰۶، ۷/ ۱۶۶/ ۴۲۲۰).

هر بچه‌ای در گرو عقیقه‌اش است که روز هفتم سربریده می‌شود و در آن روز نام‌گذاری شده و سرش را می‌تراشند.

در مواد حقوق بین‌الملل نیز بر این نکته تأکید شده است که کودک باید از همان بدو تولد، یعنی از آغازین روزهای زندگی، از حق داشتن نام برخوردار باشد. در ماده هفتم کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹ م) به صراحت بیان شده است که هر کودک از زمان تولد حق داشتن یک نام را دارد و این نام باید در دفاتر رسمی ثبت شود (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ م: ماده ۷).

این ماده نشان می‌دهد که در نظام حقوق بین‌الملل، داشتن نام نه تنها یک حق طبیعی بلکه یکی از حقوق بنیادین و غیرقابل سلب کودک به‌شمار می‌آید.

۳-۱-۵. نام به‌عنوان بخشی از هویت فردی کودک

یکی دیگر از موارد اشتراک میان اسلام و حقوق بین‌الملل در زمینه حق نام‌گذاری کودک، این است که نام، بیانگر هویت فردی انسان است. چنان‌که پیامبر اکرم -صلی‌الله‌علیه وسلم- فرموده‌اند: «إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ، فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ» (سجستانی، ۱۴۱۸، ۵/ ۱۴۹/ ۴۹۴۸).

شما در روز قیامت با نام‌های خود و نام‌های پدرانتان فراخوانده می‌شوید، پس نام‌های نیکو برگزینید.

این حدیث نشان می‌دهد که در نگاه اسلام، نام نه تنها وسیله‌ای برای شناسایی فرد در دنیا است، بلکه نمادی از هویت معنوی انسان در آخرت نیز به‌شمار می‌آید.

در ماده هشتم کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ تصریح شده است که کودک باید از نام و هویت شخصی برخوردار باشد و دولت‌ها موظف‌اند این هویت را حفظ و حمایت کنند.

۲-۵. تفاوت‌های حق برخورداری کودک از نام در اسلام و حقوق بین‌الملل

تفاوت‌های متعددی در حق نام‌گذاری کودک در نظام حقوقی اسلام و بین‌الملل وجود دارد که به شرح ذیل موردبررسی است.

۱-۲-۵. تفاوت در نوعیت نام

شریعت اسلامی برای والدین توصیه می‌نماید که برای کودکان خویش نام‌های پسندیده و خوبی انتخاب نمایند به همین منظور است که بهترین نام‌ها در اسلام عبدالله و عبدالرحمن معرفی شده. «إِنَّ أَحَبَّ أَسْمَانِكُمْ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ». (نيسابوری، ۱۴۳۳، ۶ / ۱۶۹ / ۲۱۳۲)

محبوب‌ترین نام‌هایتان نزد خدای عزوجل عبدالله و عبدالرحمن است.

در شریعت اسلامی نیز بر مکروه بودن و عدم جواز گذاشتن خیلی از نام‌ها برای کودک تأکید شده است «أَغْضُ رَجُلٌ عَلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَخْبَثُهُ، وَأَغْضُهُ عَلَيْهِ رَجُلٌ كَانَ يُسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلاَكِ، لَا مَلِكَ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ». (شيبانی، ۱۹۹۸، ۱۳ / ۵۰۸ / ۸۱۷۶).

خشمگین‌ترین و بدترین کسی در پیش‌گاه خدا در روز قیامت، مردی است که خود را «پادشاه پادشاهان» نامیده است، درحالی که جز خداوند عزوجل هیچ پادشاهی وجود ندارد.

آن‌چه حقوق بین‌المللی درباره نام‌گذاری کودک مطرح است این‌که فقط نامی برای انتخاب گردد و حتی ثبت شود که هویت آن را معرفی نماید اما توجه به نوعیت نام نشده و والدین می‌توانند به‌صورت آزاد هرگونه نامی برای اطفال خویش داشته باشند چنانچه پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک

۱۹۸۹ ماده هشتم و کنوانسیون ملل متحد در مورد حمایت حقوق اطفال ۱۹۸۹ ماده هفتم تأکید شده است که کودک باید از نام و هویت شخصی برخوردار باشد.

مسئولیت نام گذاری: تفاوت دیگری که در حق نام گذاری کودک میان نظام حقوقی اسلام و حقوق بین الملل وجود دارد، این است که در شریعت اسلامی مسئولیت نام گذاری بر عهده والدین، به ویژه پدر، نهاده شده است و آنان موظف اند نامی شایسته برای فرزند خود برگزینند؛ در حالی که در حقوق بین الملل شخص یا نهادی خاص به عنوان مسئول نام گذاری کودک تعیین نشده است و تنها بر لزوم داشتن نام برای کودک تأکید گردیده است. حکومت های عضو پیمان موظف هستند که حقوق کودک را رعایت کرده و هویت فردی، تابعیت، نام و روابط شناخته شده خانوادگی او را مطابق به قانون حفظ نمایند (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ م: ماده ۸).

۲-۲-۵. تفاوت در ثبت و راجستر نام

یکی دیگر از تفاوت های میان اسلام و حقوق بین الملل در زمینه حق نام گذاری کودک، در موضوع ثبت و زمان نام گذاری است.

در شریعت اسلامی، از همان آغاز تولد بر نام گذاری کودک تأکید شده است؛ چنان که در سنن نیسائی - همان گونه که پیش تر بیان شد - آمده است که نام گذاری کودک می تواند در روز هفتم تولد و هم زمان با انجام عقیقه صورت گیرد (نیسائی ۱۴۰۶، ۷ / ۱۶۶ / ۴۲۲۰).

آنچه از این حدیث برداشت می شود، آن است که در شریعت اسلامی، کودک از روز هفتم تولد می تواند دارای نام گردد، اما در متون اسلامی ذکری از ثبت و راجستر رسمی آن به میان نیامده است؛ به این معنا که انتخاب و اعلام نام در همان روز صورت می گیرد، ولی ثبت آن می تواند در زمان دیگری انجام شود.

در مقابل، حقوق بین الملل علاوه بر تأکید برداشتن نام از بدو تولد، بر ثبت رسمی آن در دفاتر قانونی نیز تصریح کرده است. چنان که در ماده ۷ کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹ م) آمده است: هر کدام از همان بدو تولد می تواند دارایی نامی باشد در دفاتر مربوطه نیز ثبت کرده شود. هر کودکی

از بدو تولد حق داشتن یک نام را دارد که باید در دفاتر مربوطه ثبت گردد (کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ م: ماده ۷).

لازم به ذکر است که در عصر کنونی، آنچه در میان جوامع اسلامی رواج دارد، نام‌گذاری کودک در همان روزهای نخست تولد است و شایسته است که هم‌زمان با انتخاب نام، به ثبت و راجستر رسمی آن نیز توجه لازم صورت گیرد.

۶. نتیجه‌گیری

حق به معنای حقیقت و در مقابل باطل است. کودک انسانی است که هنوز به سن بلوغ و استقلال قانونی نرسیده باشد و نام، عنوان یا واژه‌ای است که فرد به وسیله آن شناخته و معرفی می‌شود.

در اسلام، حق کودک به نام‌گذاری به رسمیت شناخته شده و مسئولیت انتخاب نام شایسته بر عهده والدین، به‌ویژه پدر، است و به انتخاب نام نیک و پسندیده توصیه می‌شود و نام‌های زشت یا نام‌های نامتناسب با آموزه‌های دینی ممنوع هستند. نام‌های پیامبران و نام‌هایی که دارای معانی دینی و اخلاقی مثبت هستند، از دیدگاه اسلام ارجحیت دارند و فرآیند نام‌گذاری معمولاً در روز هفتم تولد انجام می‌گیرد.

در حقوق بین‌الملل نیز حق داشتن نام برای کودک به رسمیت شناخته شده است و از بدو تولد کودک باید دارای نام باشد و ثبت رسمی آن انجام گیرد. هدف اصلی در این نظام حفظ هویت کودک و امکان شناسایی قانونی او است و نوع یا معنای نام محدودیتی ندارد. در این نظام، والدین می‌توانند نام کودک را انتخاب کنند، اما نهادهای رسمی یا دولت نیز مسئول حفظ، ثبت و تضمین هویت قانونی کودک هستند.

اشتراک اصلی میان اسلام و حقوق بین‌الملل در به رسمیت شناختن حق کودک به نام، اهمیت نام در هویت فردی و ضرورت نام‌گذاری از آغاز تولد است. تفاوت‌های مهم نیز در توجه اسلام به نیک بودن و جنبه‌های اخلاقی و دینی نام و محدود کردن مسئولیت نام‌گذاری به والدین است، در حالی که حقوق بین‌الملل تمرکز خود را بر ثبت و شناسایی هویت قانونی کودک گذاشته و نهادهای رسمی نیز در فرآیند نام‌گذاری نقش دارند.

۷. پیشنهادات

- ۱) نهادهای آموزشی و رسانه‌ها می‌توانند برنامه‌هایی طراحی کنند تا والدین را نسبت به تأثیر نام بر رشد شخصیتی، اجتماعی و روانی کودک آگاه سازند؛ این امر می‌تواند از انتخاب نام‌های نامناسب جلوگیری کند.
- ۲) توصیه می‌شود قوانین ثبت‌احوال به گونه‌ای اصلاح شود که ضمن رعایت اصول حقوق بین‌الملل در زمینه حق هویت و ثبت‌نام، ارزش‌های دینی و فرهنگی جامعه نیز در فرآیند نام‌گذاری لحاظ شود.
- ۳) دانشگاه‌ها و مراکز علمی می‌توانند پژوهش‌های میان‌رشته‌ای (فقهی، حقوقی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی) درباره تأثیر نام بر شخصیت کودک و تطبیق دیدگاه اسلام و حقوق بین‌الملل در این زمینه انجام دهند.

سرچشمه‌ها

- (۱) قرآن کریم
- (۲) ابن قدامه، عبدالله. (۱۹۶۸م). المغنی. نشر قاهره. چاپ اول.
- (۳) ابن قیم جوزیه، (۱۴۴۰ هـ.ق). تحفات المودود بی احکام المولود. ریاض: نشر دار عطاء العلم. چاپ چهارم.
- (۴) ابن منظور، محمد بن مکرم. (۷۱۱ هـ.ق). لسان العرب. انتشارات لسان العرب.
- (۵) اعلامیه جهانی حقوق بشر (UDHR) ۱۹۴۸ م. پاریس. سازمان ملل متحد.
- (۶) افنا، حسام الدین بن موسی. (۱۴۲۴ هـ.ق). المفصل فی احکام العقیقه. فلسطین. ناشر: چاپ اورشلیم چاپ اول.
- (۷) انیس، ابراهیم و دیگران. (۱۳۸۲ هـ.ش). المعجم الوسیط. مترجم: محمد بندر ریگی، تهران: چاپ مهارت.
- (۸) بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۹۶۱ م). الصحيح البخاری. القاهرة: دار الشعب بالقاهره.
- (۹) پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک ۱۹۸۹ م. نیویورک. سازمان ملل متحد.
- (۱۰) جرجانی، سید شریف علی بن محمد. (۱۹۸۷ م). تعریفات. تحقیق و تعلیق: دکتر عبدالرحمن عمیره. بیروت. انتشارات جهان کتاب. چاپ اول.
- (۱۱) الخین، دکتر مصطفی. البغاء، مصطفی. (۱۴۱۳ هـ.ق). الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي رحمه الله تعالى. الدمش: دار القلم للطباعة. الطبعة: الرابعة.
- (۱۲) دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳ هـ.ش). لغت‌نامه دهخدا. تهران، دانشگاه تهران.
- (۱۳) زحیلی، وهبه. (بی‌تا). فقه اسلامی و ادلته. دمشق سوریه. دارالفکر. چاپ چهارم.
- (۱۴) زرقاء، مصطفی احمد. (۱۹۶۸ م). المدخل الفقهي العام. دمشق: انتشارات الف باء. چاپ نهم.
- (۱۵) سابق، سید. (بی‌تا). فقه السنه. مترجم: محمود ابراهمی. مکتبه الشامله.
- (۱۶) سجستانی، سلیمان. (۱۴۱۸ هـ.ق). سنن ابی داود. تحقیق: عزت عیدال‌الدعاس و عادل السید. لبنان بیروت. دار ابن حزم چاپ اول.
- (۱۷) شیبانی، احمد بن محمد بن حنبل. (۱۹۹۸ م). مسند احمد. تحقیق: شعب الانووط و آخرین. بیروت - لبنان. موسسه الرساله للطباعة والنشر و التوزیع. چاپ اول.
- (۱۸) عمید، حسن. (۱۳۸۲) فرهنگ فارسی عمید. چاپ اول: تهران: چاپخانه احسان.
- (۱۹) غریبه، رحیل محمد. (۱۳۹۹ هـ.ش). حقوق و آزادی‌های سیاسی در شریعت اسلامی. مترجم: محمد ملازاده. ایران. نشر تاقگه چاپ اول.

- ۲۰) کنواسیون ملل متحد در مورد حمایت حقوق اطفال (۱۹۸۹ م). سازمان ملل متحد.
- ۲۱) میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) سازمان ملل متحد.
- ۲۲) ناصح علوان، عبد الله. (۱۳۸۱ هـ ش). فرزندان خود را چگونه تربیت کنیم. مترجم: عبدالله احمدی. ایران. نشر احسان. چاپ سوم.
- ۲۳) النصفی، عبدالرزاق، (بی تا). البحر الرائق. لبنان، بیروت. دارالکتب العلمیه.
- ۲۴) نیسابوری، مسلم بن الحجاج. (۱۴۳۳). صحیح مسلم. بیروت، طبعه دار إحياء التراث.
- ۲۵) نیسائی، احمد بن شعیب. (۱۴۰۶ هـ ق). سنن النسائی. شرح: جلال الدین سیوطی. لبنان بیروت. دارالبشائر الاسلامیه. چاپ دوم.
- ۲۶) وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية. (۱۴۲۷ هـ ق). الموسوعة الفقهية الكويتية. الكويت. النشر: دارالسلاسل. الطبعة الثانية.